Sancti Bernardi
Opera omnia

Guillelmus, abbas sancti-Theoderici.

De natura et dignitate amoris.

SANCTI BERNARDI

ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS

OPERA OMNIA

POST HORSTIUM DENUO RECOGNITA, REPURGATA, ET IN MELIOREM DIGESTA ORDINEM, NECNON NOVIS PRÆFATIONIBUS, ADMONITIONIBUS, NOTIS ET OBSERVATIONIBUS, INDICIBUSQUE COPIOSISSIMIS LOCUPLETATA ET ILLUSTRATA,

CURIS D. JOANNIS MABILLON,

PRESBYTERI ET MONACHI BENEDICTINI E CONGREGATIONE S. MAURI.

Editio quarta, emendata et aucta.

VOLUMEN SECUNDUM

Pars prior, tomus quintus,

col. 517-554

GUILLELMI TRACTATUS DE NATURA ET DIGNITATE AMORIS.

PARISIIS,
APUD GAUME FRATRES, BIBLIOPOLAS,
VIA DICTA POT-DE-FER, N° 5.
MDCCCXXXIX.

CAPUT PRIMUM. AMOREM HOMINI NATURALITER INDITUM, CARNIS VITIO CORRUPTUM DEGENERASSE.

1. Ars est artium ars amoris, cujus magisterium ipsa sibi retinuit natura, et Deus auctor naturæ. Ipse enim amor a Creatore inditus, nisi naturalis ejus ingenuitas adulterinis aliquibus affectibus præpedita fuerit ; ipse, inquam, se docet, sed docibiles sui, docibiles Dei (Joan. VI, 45). Est quippe amor vis animæ naturali quodam pondere ferens eam in locum vel finem suum. Omnis enim creatura sive spiritualis, sive corporea, et certum habet locum quo naturaliter fertur, et naturale quoddam pondus quo fertur. Pondus enim, ut ait quidam vere philosophus, non semper fert ad ima : ignem sursum, aquam deorsum, sic et de cæteris. Nam et hominem agit pondus suum, naturaliter spiritum ferens sursum, corpus deorsum, unumquodque in locum vel finem suum. Quis enim corporis locus ? *Terra,* inquit, *es, in terram ibis* (Gen. III, 19). De spiritu vero in libro Sapientiæ : *Et revertetur,* inquit, *spiritus ad eum qui creavit eum* (Eccle. XII, 7). Vide hominem dissolutum, quomodo totus pondere suo fertur in locum suum : cum res bene et ordine suo procedit, spiritus redit ad Deum, qui creavit eum ; corpus ad terram, nec in terram solum, sed in elementa, ex quibus compactum et formatum erat. Cum enim quiddam in eo terra, quiddam aqua, et quiddam ær sibi vindicet ; cum

naturalis compactionis naturalis sit dissolutio, pondere suo unumquodque recurrit ad suum elementum : et tunc plena facta est dissolutio, cum horum omnium in locum suum [518] facta fuerit restitutio. Quæ utrum corruptio, vel putredo, et non potius, ut dictum est, resolutio melius vocanda sit, judicet qui vult. Et cum horum nihil a naturæ suæ tramite aberret ; sola misera anima et degener spiritus, cum per se naturaliter eo tendat, peccati vitio corrupta nescit, vel difficile discit ad suum redire principium. Naturali quidem pondere suo semper eo impellitur : cum beatitudinem desiderat, beatitudinem somniat, nonnisi beatus esse quærit. Beatus autem ille, et non alius, cujus est Dominus Deus ejus (Psal, CXLIII, 15). Sed beatitudinem quærens non in regione sua, nec in via sua, longe aberrat a naturali intentione sua. Ideoque amissa doctrina sua naturali, opus jam habet doctore homine, qui de beatitudine, quæ naturaliter quæritur amando, doceat ; admonendo ubi, et quo, in qua regione, qua via quæratur.

2. Amor ergo, ut dictum est, ab auctore naturæ naturaliter est animæ humanæ inditus : sed postquam legem Dei amisit, ab homine est docendus. Non est autem docendus, ut sit tanquam qui non sit ; sed ut purgetur, et quomodo purgetur ; et ut proficiat, et quomodo proficiat ; ut solidetur, et quomodo solidetur, docendus est. Nam et fœdus amor carnalis

fœditatis suæ olim habuit magistros, in eo quo corrupti erant et corrumpebant tam perspicaces, tam efficaces, ut ab ipsius fœditatis amatoribus et sociis, doctor artis amatoriæ recantare cogeretur, quod intemperantius cantaverat ; et de amoris scribere remedio, qui de amoris carnalis scripserat incendio : qui in amoris incentiva vel vetera quasi per quemdam pruritum exsecranda, vel in nova invenienda toto se effuderat ingenio.[1] Non utique amoris carnalis fervorem videbatur ille [519] docere, qui tam in docendis, quam in eo qui docebat, sine quovis rationis temperamento naturali quodam igne æstuabat : sed naturalem ejus vim indisciplinatis quibusdam disciplinis in quamdam erudiebat lasciviam, et supervacuis quibusdam fomentis luxuriæ in quamdam perurgebat insaniam. In illis enim pravis et nequam hominibus ex superfluenti carnalis concupiscentiæ vitio, totus deperierat ordo naturæ. Quippe cum debito naturæ ordine, spiritus eorum naturali pondere suo, amore suo sursum ferri deberet ad Deum qui creavit eum ; carnis humiliatus illecebris, non intellexit, et comparatus jumentis insipientibus similis factus est illis (Psal. XLVIII, 13, 21), factique sunt de quibus diceretur, *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt* (Gen. VI, 3) : in quorum persona, *Factum est,* inquit, *cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei* (Psal. XXI,

[1] Ovidius.

15). In angusta quippe corporis parte cor locatum (ubi quasi medium, superiorum sensuum arcem, et corporis inferioris, sicut populi humilioris quasi quamdam regeret et dispensaret rempublicam, totamque circumquaque cogitatuum et actionum regionem) ad concupiscentiæ carnalis ignem degenere quadam mollitie liquescens, totum defluxit in ventrem, et in medium ventris ; videlicet non sapiens nisi ea quæ ventris sunt, et de ventre in ventris inferiora, omnia confundens, omnia degenerans, omnia adulterans, amoris naturalem affectum pervertens in brutum quemdam carnis appetitum : non solum quæ non licet appetentem cum contumeliis corporis in passionibus ignominiæ, sed adeo oblitum suæ antiquæ generositatis, ut, qui creatus erat Deo soli, a corruptis et corruptoribus suis æstimetur esse potius luxuriæ naturale domicilium et vitiorum omnium prostibulum. Infelices, qui in tantum natura reclamante sibi viluerunt, ut animæ suæ locum, qui proprius Dei creatoris erat, et nulli creaturæ communicabilis, sedem satanæ, sedem spurcitiarum, et omnis immunditiæ constituerint.

CAPUT II. De ortu et progressu amoris.

3. Acturi igitur de amore, prout dederit ipse cujus amori operis ipsius sudat intentio, primum quasi a primordiis ipsius narrationis [520] seriem inchoantes, quasi per succedentes sibi ætates profectuum ejus processum ordiamur, usque ad

senectam uberem, quæ non est plena senilis doloris, sed plena misericordiæ uberis. Sicut enim secundum ætatum incrementum vel decrementum puer mutatur in juvenem, juvenis in virum, vir in senem ; secundum qualitatum mutationes, etiam ætatum nomina mutantes : sic secundum virtutum profectum voluntas crescit in amorem, amor in charitatem, charitas in sapientiam. Nec debet latere de amore, de quo agimus, quibus ortus sit natalibus, qua nobilitatis linea insignis habeatur ; vel quo oriundus loco. Primum igitur ejus nativitatis locus Deus est. Ibi natus, ibi alitus, ibi provectus ; ibi civis est, non advena, sed indigena. A Deo enim solo amor datur, et in ipso permanet, quia nulli nisi ipsi et propter ipsum debetur. Porro si de natalibus ejus agitur ; cum Trinitas Deus hominem crearet ad imaginem suam, quamdam in eo formavit Trinitatis similitudinem, in qua et imago Trinitatis creatricis reluceret ; et per quam novus ille mundi incola, simili naturaliter ad simile recurrente, principio suo, creatori suo indissolubiliter inhæreret, si vellet ; ne multiplici creaturarum varietate illecta, abstracta, distracta, creata illa trinitas inferior a summa et creatricis Trinitatis unitate recederet. Etenim cum in faciem novi hominis spiraculum vitæ, spiritualem vim, id est intellectualem, quod sonat spiratio et spiraculum ; et vitalem, id est animalem quod sonat nomen vitæ, infudit, et infundendo creavit ; in ejus quasi

quadam arce vim memorialem collocavit, ut Creatoris semper potentiam et bonitatem memoraret : statimque et sine aliquo moræ interstitio, memoria de se genuit rationem : et memoria et ratio de se protulerunt voluntatem. Memoria quippe habet et continet quo tendendum sit ; ratio, quod tendendum sit : voluntas tendit : et hæc tria unum quiddam sunt, sed tres efficaciæ ; sicut in illa summa Trinitate una est substantia, tres personæ : in qua Trinitate sicut Pater est genitor, Filius genitus, et ab utroque Spiritus sanctus ; sic ex memoria ratio gignitur, ex memoria et ratione voluntas procedit. Ut ergo Deo inhæreret creata in homine rationalis anima, memoriam sibi vindicat Pater ; rationem Filius ; voluntatem ab utraque procedentem ab utroque procedens Spiritus sanctus. [521]

4. Ecce quibus orta natalibus voluntas, cujus nativitatis, cujus adoptionis, cujus dignitatis, cujus nobilitatis. Quæ cum, præveniente et cooperante gratia, Spiritui ipsi sancto, qui Patris et Filii amor est et voluntas, bono sui assensu incipit inhærere ; et vehementer incipit velle quod Deus vult, et quod volendum memoria suggerit et ratio : et vehementer volendo amor efficitur. Nihil enim aliud est amor quam vehemens in bono voluntas. Per se enim voluntas simplex est affectus, sic animæ rationali inditus, ut sit capax tam boni quam mali : bono replendus, cum adjuvatur a gratia ; malo, cum sibi dimissus deficit in

semetipso. Ne enim a Creatore aliquid animæ deesset humanæ, libera in utramvis partem data est ei voluntas : quæ, cum adjuvanti concordat gratiæ, virtutis accipit profectum et nomen, et amor efficitur : cum sibi dimissa se ipsa secundum se ipsam frui vult, sui in se ipsa patitur defectum ; et quot habet vitia, tot vitiorum sortitur nomina, cupiditatis, avaritiæ, luxuriæ et alia hujusmodi.

5. Primo itaque profectu suo voluntas, quasi in Pythagoricæ litteræ bivio, libera constituta, si secundum dignitatem naturalium suorum erigitur in amorem, secundum naturalem virtutum suarum ordinem de amore, ut dictum est, in charitatem, de charitate proficit in sapientiam. Sin autem, nullo ordine sui, justa tamen ordinatione Dei, præcipiti acta ruina, tenebris confusionis obruta sepelitur in inferno vitiorum, nisi a gratia citius ei fuerit subventum. Si vero via inferni relicta, sursum cœperit gressum attollere, et gratiam sequens deducentem et enutrientem, adulta fuerit in amorem ; jam in juventutis constituta fortitudine, a spiritu timoris, quo hactenus ut puer timebat pœnam, in spiritum pietatis incipit proficere, in eum a quo incipit jam novam gustare gratiam, pie jam incipiens amare Deum et colere, de quo scriptum est : *Pietas est cultus ejus* (Job. XXVIII, 28, juxta LXX). Hic ergo juvenis non ætatis, sed virtutis naturalem fortitudinem exserat et virtutem ; nec juventutis

(licet a ratione ea vetetur corrumpere) naturalia perdat incentiva. Quibus si insaniunt qui corrumpunt, qui in imagine pertranseunt, quorum spiritus ut spiritus bestiarum vel pecorum, *quorum carnes,* juxta prophetam, *ut carnes sunt asinorum* (Ezech. XXIII, 20) : multo magis eos qui in veritate sunt amoris, et [522] spiritualibus ejus aguntur incentivis, in spiritualis juventutis fervore suo licet modo insanire. Gravis enim opprobrii res est in naturam, si plus in deterius proficere possunt ejus corruptores, quam in bonum veri amatores.

CAPUT III. DE SANCTA QUADAM AMORIS INSANIA, IN HOMINE VERE RELIGIOSO REQUISITA.

6. Audi sanctam insaniam : *Sive mente,* inquit Apostolus, *excedimus, Deo ; sive sobrii sumus, vobis* (II Cor. V, 13). Vis adhuc audire insaniam ? *Si dimittis,* inquit, *eis peccatum, dimitte : sin autem, dele me de libro quem scripsisti* (Exod. XXXII, 31, 32). Vis aliam ? Ipsum audi Apostolum : *Optabam,* inquit, *anathema esse a Christo pro fratribus meis* (Rom. IX, 3). Nonne quædam mentis bene affectæ sana quædam videtur insania, quod impossibile sit effectu, habere fixum in affectu ; pro Christo anathema velle esse a Christo ? Hæc ad sancti Spiritus adventum apostolorum fuit ebrietas : hæc Pauli insania, cum diceret ad eum Festus, *Insanis, Paule* (Act. XXVI, 24). Mirumne erat si insanire

pronuntiabatur, qui in ipso mortis periculo ipsos judices suos, a quibus pro Christo judicabatur, ad Christum convertere nitebatur ? Non hanc insaniam multæ litteræ in eo faciebant, sicut dicebat rex veritatem intelligens sed dissimulans, sed, ut dictum est, sancti Spiritus ebrietas, in qua et in parvo et in magno similes eos sibi facere gestiebat qui eum judicabant. Et ut cætera omittam, quæ major, quæ magis inopinata insania, quam hominem relicto sæculo desiderantem et ardentem inhærere Christo, pro Christo rursum necessitate obedientiæ et charitatis fraternæ inhærere sæculo ; tendentem in cœlum semetipsum mergere in cœnum ? Hic est Benjamin adolescentulus, qui in mentis suæ excessu (Psal. LXVII, 28) nec se, nec suum aliquid sentit, sed eum solum in quem totus excessit. Hac insania insani erant martyres inter tormenta ridentes. Cur hic non dicam quod in fervore lasciviæ suæ lascivus poeta dicebat, « Insanire libet[2] ? »

7. Hic ergo licet emineat fervor juvenilis, et fervens religionis cursus ; qui quamvis adhuc in hoc statu nec habeat nec habere debeat, frenum tamen patitur rationis. Fervorem enim [523] novitiorum non docent illæ misericordes in se ipsum discretiones, et discretionum dispensationes, facilesque indulgentiæ suo judicio : non tamen recusandæ sunt alieno. A se

[2] Virgilius, Bucolicon egloga 3, vers, 36.

ipso in se ipsum rigida debet esse censura, et districta severitas : ad regentem autem vel consulentem paternam vel fraternam charitatem et pietatem, lenis et obediens in omnibus humilitas. Si alterum desit : vel in deside et tepido non spero cursus perseverantiam, vel in præcipiti timeo ruinam. Propter quod tota debet esse discretio novitii, stultum se in omnibus pro Christo facere, et ex alieno pendere arbitrio ; maxime si seniorem talem habet de quo certum est quod a Deo discit quod hominem doceat. Ubi tamen proficienti et obedienti non facile præsumenda est judicandi licentia, quandiu manifeste nil contra Deum præcipitur, donec longa et patiens experientia intellectum super his dabit auditui. Ad eam vero maxime se semper obedientiam studeat exercere, de qua scriptum est, *Castificantes corda vestra in obedientia charitatis* (I Petr. I, 22) : hæc est enim Dei voluntas et beneplacens, et perfecta.

8. Ad hæc autem obtinenda et conservanda, continua appetenda sunt præsidia sedulæ et longanimis orationis : in qua tanta sit fides, ut speret omnia ; tanta devotio, ut Deum videatur cogere ; tantus amor, ut omnia quæ petit, in ipsa oratione se sentiat obtinere ; tam benigna humilitas, ut in omnibus non suam, sed Dei voluntatem in se fieri præoptet. Studeat etiam habere hic talis et amplectatur cordis puritatem, corporis munditiam, silentium, vel verbum

ordinatum ; oculos stabiles, et non sublimes ; aures non prurientes ; victum et somnum sobrium, et qui faciat, non impediat boni operis diætam ; manus continentes, gressum mitem : non ridendo cordis prodere lasciviam ; sed leniter subridendo, gratiam : meditationes spirituales et assiduas, opportunas lectiones, et non curiosas : ad majores subjectionem, ad seniores reverentiam, ad juniores dilectionem : non desiderare præesse, amare subesse, omnibus cum quibus est, velle prodesse : non severitate obrui, non lenitate exinaniri : in vultu serenitatem, in corde ad omnes habere dulcedinem, in opere gratiam. Hic etiam locus et tempus est voluptates amputandi, vitia omnia exstirpandi, voluntates frangendi ; ut cæteris non voluntatibus, sed [524] voluntatum simulacris præcisis et amputatis, sicut adulterinis quibusdam et sponte nascentibus ramusculis, spes proficiendi augeatur naturali et veræ voluntati. Illæ enim non tam sunt voluntates, quam appetitus animæ : concupiscentia scilicet carnalis, concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi (I Joan. II, 16).

CAPUT IV. De studio et conatu ad profectum seu perfectionem amoris.

9. Hic qui plus amat, plus currat : hic labor, hic opus est ; labor multorum sudorum, opus multorum laborum : maxime cum cæcus adhuc amor quod facit faciat, sed nesciat adhuc unde

veniat, aut quo vadat : et sic hujusmodi operetur affectibus, sicut cæcus manibus, qui manibus quidem operatur, sed nec manus videt quibus operatur, nec opus quod operatur. Sicut enim si videns quis in aliquod opus erudiat non videntem, trahit docendum, curvat, erigit et disponit, in usum quemdam potius quam in artem eum agens suscepti operis : sic per omnia quæ supra dicta sunt, cæcus amor extrinsecus in quamdam vitæ et morum formatur honestatem. Cum vero interioris hominis substantia longo disciplinæ usu emollita plene poterit imprimi et informari in eorum formam, tunc fructum pacatissimum operabitur salutis ; tunc in re, non specie horum omnium et similium percipiet utilitatem. Quæcumque enim observanda texuimus, nondum sunt in affectu, sed in desiderio et rationis magisterio : et de his omnibus humiliter adhuc cantat ad Deum, *Concupivi desiderare justificationes tuas* (Psal. CXVIII, 20). Sicut tamen dixi de cæco, quamvis adhuc non videat oculus, non cesset operari manus : ut qui proficere vult in magno, fidelis sit in minimo ; et in eo in quo ex conditoris largitate jam prærogatum habet jus potestatis, officium exhibeat bonæ voluntatis, in corpore scilicet proprio ; faciatque quod dicit Apostolus : *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem* (Rom. VI, 19) :

ac si dicat, Cum amor in charitatem transierit, cum anima perfectam suam adepta fuerit puritatem ; [525] tunc vobis dicam vel indicam longe aliud quid et divinum Nunc interim accipite istud humanum : ut, sicut in tempore veteris negligentiæ et peccati, liberi fuistis justitiæ ; justitiæ in nullo, in omnibus autem peccato exhibentes membrorum officium, et hoc ad iniquitatem : sic amodo exhibeatis membra vestra servire justitiæ in sanctificationem. In quo si fidelis, ut dictum est, apparuerit, incipiet in se ipso experiri quod David dixit : *In nomine tuo levabo manus meas. Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea* (Psal. LXII, 5, 6). Si enim spiritu facta carnis mortificaverit (Rom. VIII, 13), si Deum in opere suo glorificaverit ; ex hoc anima adipe gratiæ et pinguedine sancti Spiritus repleta, renovari incipit spiritu mentis suæ, et induere novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis (Ephes. IV, 23, 24).

10. Ex hoc enim jam rerum facies nova ei incipit apparere ; charismata meliora, in quorum æmulatione hactenus laboraverat, familiarius se ei aperire ; corpus sanctis humiliatum disciplinis, ex consuetudine jam bona in spontaneum spiritus servitium transire ; novi hominis interior facies de die in diem renovari, et usque ad speculanda Dei bona revelari : jam frequentes et improvisæ theophaniæ, et sanctorum splendores animam continuo laborantem desiderio incipiunt

refocillare et illustrare ; quia sapientia occurrens in viis hilariter, sicut dicit Job, *Abscondit lumen in manibus, et præcipit ei ut rursus adveniat, et annuntiat de ea amico suo, quod possessio ejus sit, et ad eam possit ascendere* (Job. XXXVI, 32, 33). Ex quo jam diu laborans anima, insolitas quasdam et dulces affectiunculas incipit colligere, in quibus tenere requiescit cum adsunt ; cruciatur, cum auferuntur, et non redeunt ad votum. Sicut enim ruri enutrita et ruralibus assueta cibariis, cum affectiones has, quas diximus, quasi in primo ingressu aulæ regiæ cœperit degustare, nonnunquam ignominiose depulsa, violenter expulsa, in domum paupertatis suæ, vix ultra [*Al.* iterum ultro, *mendose*] redire acquiescet : et frequenter ad januam recurrens, importuna, improba, et anxia, sicut inops, sicut mendica, sperans, suspirans inspicit, suspicit si quid sibi porrigatur, si quando aperiatur : et aliquando improbitate et importunitate sua sic evincit omnia obstacula et transgreditur, ut usque ad interiorem [526] sapientiæ mensam præcipiti transiliens desiderio, impudens, et illico reexpellenda assideat conviva, et audiat, *Comedite, amici ; et inebriamini, charissimi* (Cantic. V, 1). Ex hoc jam innascitur sanctæ paupertatis amor, latendi studium, odium sæcularium distractionum, orationis usus, psalmodia frequens.

CAPUT V. DE PERICULIS ET DAMNIS NEGLECTÆ GRATIÆ, ET LAUDIBUS VERÆ CHARITATIS.

11. Sed grave, nisi impediatur, occurrit tentationis impedimentum, quod multorum cursum usque huc prosperum et felicissimum vel graviter retardet, vel retro nonnunquam in quamdam teporis ignaviam reflectat. Quod enim a Patre pio in via accipit ne deficiat, sic incipit habere quasi sufficiat : et hic proficiendi metam constituens, ubi desinit proficere, ibi incipit deficere. Quin etiam conculcans gratiam Dei, et vanam de ipsa contra ipsam sibi fabricans fiduciam, vel in ore, vel in corde jactat se non usquequaque a Deo derelictum, toties sibi judicium manducans et bibens, quoties visitationis et consolationis a Deo accipit gratiam, et inde non in Domini, sed in voluntatum suarum exsecutionem præsumit fiduciam. *Inimici Domini,* ait Psalmista, *mentiti sunt ei, et erit tempus eorum in sæcula. Et cibavit illos ex adipe frumenti, et de petra, melle saturavit eos* (Psal. LXXX, 16, 17). Audi cibatos, et audi inimicos : audi saturatos, et audi mentitos : audi non solum frumentum, sed adipem frumenti : non petram, sed mel de petra, occultam scilicet et divinam sacramentorum gratiam, de qua saturati perhibentur qui inimici convincuntur ; quod si non fuissent inimici non tam cito potuissent saturari. Qui enim saturatus est, non plus petit quam accipit, quia plenus est : et quod habet, ei satis est. Hoc est, *post primam illuminationem,* ut ait Apostolus, *post gustum doni cœlestis, post participationem Spiritus sancti, post gustum*

nihilominus boni verbi Dei, virtutumque futuri sæculi, voluntarie peccando post acceptam notitiam veritatis, rursum sibimetipsis Filium Dei crucifigere et conculcare, et sanguinem testamenti pollutum ducere, in quo sanctificati sunt, et spiritui [527] gratiæ contumeliam facere. Quid enim aliud est Filium Dei sibi crucifigere, quam facere mala, ut veniant bona, confidenter peccare, et cruci Christi quidquid peccant imponere ? O si audiant quod sequitur : *Terra sæpe supervenientem imbrem bibens ; et generans herbam opportunam his a quibus colitur, accipit benedictionem a domino : proferens autem spinas et tribulos, reproba est, et maledictioni proxima ; cujus finis est in combustionem.* Sed redeamus ad *meliora,* ut ait ipse Apostolus, *et viciniora saluti* (Hebr., VI, 4-9 et X, 26, 29).

12. Jam ergo bonæ spei juvenis, cujus Deus juventutem incipit lætificare, crescere incipit in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi (Ephes. IV, 13). Jam enim amor incipit confortari et illuminari, et transire in affectum et nomen majoris virtutis, et amplioris dignitatis. Amor quippe illuminatus charitas est ; amor a Deo, in Deo, ad Deum charitas est. Charitas autem Deus est : *Deus,* inquit, *charitas* (I Joan. IV, 16). Brevis est laus, sed concludens omnia. Quidquid de Deo potest dici, potest dici et de charitate ; sic tamen ut, considerata secundum naturas doni et dantis, in dante nomen sit substantiæ, in dato qualitatis ; sed per emphasim

donum etiam charitatis Deus dicatur, in eo quod super omnes virtutes virtus charitatis Deo cohæreat et assimiletur. De charitate quid dicemus ? audivimus famam ejus, non novimus eam, non vidimus eam. Apostolus eam novit, qui, excellentiorem viam eam appellans, in laudem ejus totum se effudit, dicens : *Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Charitas patiens est, benigna est : charitas non æmulatur, non agit perperam, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non inflatur, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati ; omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit, sive prophetiæ* [528] *evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, sive scientia destruetur. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc : major autem his est charitas* (I Cor. XII, 31 ; XIII). Hoc est jugum Domini suave, et onus leve : onus quod portantem portat, et levigat ; onus leve Evangelii, suave eis, quibus dicit ipse Dominus, *Jam non dicam vos servos, sed amicos meos* (Joan. XV, 15). Qui enim prius portare non poterat præcepta Legis, postea illi levia sunt

præcepta Evangelii per cooperantem gratiam. Qui primum non poterat implere, *Non occides* (I Joan. III, 16), postea leve habet *pro fratribus animam ponere ;* et sic de reliquis : sicut cum jumento imponitur onus grave, et refugit quasi importabile, adducitur quadriga volubilis, id est Evangelium, discurrens per totum mundum, et onus quod quasi grave refugiebat primum, postea sine labore trahit duplicatum. Sic avicula quæ implumis est et sine alis, se ipsam non potest portare ; pondere plumarum et alarum addito, advolat sine labore : sic et panis durus qui per se transire non potest, adjectione lactis vel alterius liquoris colabilis fit in gutture.

13. Amor ergo prius habuit conatum, et aliquem affectum ; charitas effectum. Jam enim tanto levius operatur charitatis manus, quanto eam adjuvat illuminatus oculus. Primum quidem operamur per manum, deinde manu tergimus oculum : unde dicit, *A mandatis tuis intellexi* (Psal. CXVIII, 104). Jam enim incipit opera sua intelligere, et affectiones discernere : jam sic afficitur virtutibus, ut, sicut Deo hoc est esse quod bonum esse, sic jam justæ et sanctæ animæ non aliter sit esse quam sanctæ, et juste, et pie esse : sancte in semetipsa, juste ad omnes, pie ad Deum. Ex augmento enim gratiæ Dei sic afficit justam animam justus affectus, ut jam in nulla sui parte, vel cogitatuum vel affectuum, vel actuum sciat vel possit esse nisi justa, in toto suo, in omni

eo quod est justitiæ, plene et indissolubiliter affecta. Unde dicit Apostolus : *Charitas nunquam excidit.* Aliquando quidem titubat, vel deviat affectionis vel operis effectus, quamdiu in hac vita non potest videre charitas nisi ex parte et per speculum in ænigmate : sed integer tamen semper et solidus in sua virtute suus permanet affectus. [529]

CAPUT VI. AMOREM CONSERVARI, ETIAM DUM HOMO, QUASI INVITUS, LEGI CARNIS ET PECCATI SERVIT.

14. Aliud quippe est affectus, aliud affectio. Affectus est qui generali quadam potentia et perpetua quadam virtute firma et stabili mentem possidet, quam per gratiam obtinuit. Affectiones vero sunt quas varias varius rerum et temporum affert eventus. Infirmitas enim carnis ex vitio primæ originis sæpe offendit, sæpe cadit, sæpe lædit graviter, et læditur mente interius dolente, et patiente potius quam agente quod perperam foris geritur ; nec tamen charitatem perdente, sed ex charitate gemente et clamante ad Deum : *Infelix ego homo ; quis me liberabit de corpore mortis hujus ?* Unde dicit Apostolus : *Ego,* inquit, *mente servio legi Dei, carne autem legi peccati :* Et rursum : *Non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum* (Rom. VII, 24, 25, 17). Itaque quisquis ille est, sicut dicit beatus Joannes, secundum hoc quod natus est ex Deo, id est secundum interioris hominis

rationem, in tantum non peccat, in quantum peccatum quod corpus mortis foris operatur, odit potius quam approbat, semine spiritualis nativitatis, quo ex Deo natus est, eum interius conservante. Quod etsi interim aliquando incursu peccati læditur et atteritur, radice tamen charitatis in altum defixa non perit : imo statim fecundius et vivacius convalescit in spem boni fructus, et surgit. Sic enim dicit beatus Joannes : *Omnis enim qui* [530] *natus est ex Deo, peccatum non facit ; quoniam semen ipsius in eo manet : et non potest peccare, quia ex Deo natus est* (I Joan. III, 9). Notanda vis verborum. *Non,* inquit, *peccatum facit,* quod patitur potius quam facit qui natus est ex Deo : et *non potest peccare,* perseverando scilicet in peccato, dum legi Dei, cui mente servit, etiam carnem festinat subigere, quæ tentatione et peccato incurrente, legi peccati videbatur servire. Petrus cum peccavit, charitatem non amisit[3] : quia peccavit

[3] Quod hic dicit auctor de peccato Petri, jamdudum sibi objecit S. Thomas, 2, 2, q. 24, art. 12, ad. 2, citando hunc locum quasi ex S. Bernardo depromptum : unde videas non hodie primum hunc tractatum S. Doctori adscribi. Respondetque charitatem amitti dupliciter : uno modo directe per actualem contemptum ; et hoc modo Petrum non amisisse charitatem : alio modo indirecte, quando committitur aliquid contrarium charitati propter aliquam passionem concupiscentiæ vel timoris ; et hoc modo Petrum contra charitatem facientem, amisisse charitatem, sed cito recuperasse. Verum hæc responsio Duvallio non omnino arridet, qui aliam in hunc locum affert, in 2, 2, q. 2 de Charitate, art. 7 : scilicet auctorem hic non agere de charitate supernaturali et theologica, quæ per quodlibet peccatum mortale amittitur ; sed de quadam charitate acquisita et benevolentia humana, qua Petrus erga Christum ducebatur, quam certum est non fuisse penitus exstinctam per peccatum ; sed tantum aliquo pacto sopitam : quod etiam de Da- vide dicendum est. Fatendum est tamen solutionem S. Thomæ salis esse, ad mentem auctoris, qui ea ratione innuit Petrum

potius in veritatem, quam in charitatem, cum ejus se non esse mentitus est in ore, cujus totus erat in corde. Ideoque negationem falsitatis continuo lacrymis lavit veritas charitatis (Matth. XXVI, 69-75). Sic et David cum peccavit (II Reg. XI), charitatem non perdidit, sed obstupuit quodammodo in eo charitas ad vehementem tentationis ictum : et charitatis in eo nequaquam facta est abolitio, sed quasi quædam soporatio ; quæ mox ut ad vocem arguentis prophetæ evigilavit, continuo in illam ardentissimæ charitatis confessionem erupit, *Peccavi Domino :* et continuo audire meruit, *Dominus transtulit a te peccatum tuum ; non morieris* (Id. XII, 13).

15. Adhuc in laude charitatis, amor in fide est et spe ; charitas in se ipsa est, et per se ipsam. Potest etiam esse ut fides et spes sint sine charitate : ut autem charitas fidem et spem in se non contineat, non potest esse. Fides enim quod amatur esse asserit, spes promittit. Amat igitur qui in fide et spe amat, sicut amari potest quod creditur tantum et speratur : charitas creditum et

---

peccando non amisisse charitatem, « quia, » inquit, « peccavit potius in veritatem, quam in charitatem. » Quamvis etiam dici possit, contextum hunc efferri oratorio more, quo dicimus ea non amitti (pia' cito recuperantur. Et sicut idem iste auctor ait, ruri qui natus est ex Deo non peccare, quod non perseveret in peccato : sic dicere potuit, Petrum et Davidem peccando non amisisse charitatem, nempe in illa privatione ad finem usque permanendo. Apposite Gillebertus abbas, sermone quadragesimo septimo in Canticum canticorum, num. 3 : « Non imputatur, » macula peccati, « dum non immoratur… Quasi excessus non est, ubi citus regressus est. » Vide Sermones Gilleberti in canticum Salominis, col. [327].

speratum jam habet, jam tenet, jam complectitur. Amor igitur fidei et spei Deum [531] videre desiderat, quia amat : charitas quia videt, amat. Ipsa enim est oculus, quo videtur Deus. Habet enim anima etiam sensus suos, habet visum suum vel oculum, qui videt Deum. Sicut enim corpus habet suos quinque sensus, quibus animæ conjungitur, vita mediante : sic et anima suos quinque sensus habet, quibus Deo conjungitur, mediante charitate. Unde dicit Apostolus : *Nolite conformari huic sæculo, sed renovamini novitate sensus vestri, ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta* (Rom. XII, 2). Hic ostenditur quia per sensus corporis veterascimus, et huic sæculo conformamur : per sensum vero mentis renovamur in agnitionem Dei, in novitatem vitæ, secundum voluntatem et beneplacitum Dei. Quinque enim sunt corporis sensus animales vel corporales, quibus anima corpus suum sensificat (ut ab inferiori incipiam) : tactus, gustus, odoratus, auditus, visus. Similiter quinque sunt sensus spirituales, quibus charitas vivificat animam : id est, amor carnalis parentum, amor socialis, amor naturalis, amor spiritualis, amor Dei. Per quinque sensus corporis, mediante vita, corpus animæ conjungitur : per quinque sensus spirituales, mediante charitate, anima Deo consociatur.

CAPUT VII. SUPRADICTI AMORES QUINQUE SENSIBUS COMPARANTUR.

16. Tactui comparatur amor parentum : quia affectus iste promptus omnibus, et quodammodo grossus et palpabilis, sic se omnibus naturali quodam occursu præbet et ingerit, ut effugere eum non possis, etiam si velis. Tactus enim sensus est totus corporalis, qui ex quorumlibet corporum conjunctione conficitur ; si tamen unum eorum, aut utrumque vivat, ut tactus esse possit. Sicut enim quoquo te verteris, corpus tuum non potest esse sine tactu : sic nec anima tua sine hoc affectu. Propter quod in Scripturis amor iste non multum commendatur ; imo ne sit nimius coercetur, dicente Domino : *Si quis non odit patrem suum aut matrem suam, non potest meus esse discipulus* (Luc. XIV, 26).

17. Secundo, gustui comparatur amor socialis, amor fraternus, amor sanctæ et catholicæ Ecclesiæ, de quo scriptum est : *Ecce quam bonum* [532] *et quam jucundum habitare fratres in unum !* Quia sicut per gustum vita administratur corporis ; sic illi *mandavit Dominus benedictionem et vitam* [*Addunt alii* usque in sæculum]. Gustus etiam licet corporaliter exerceatur, saporem tamen introrsus generat, quo anima afficitur : propter quod corporalis quidem maxime hic sensus, sed tamen ex parte aliqua etiam animalis esse comprobatur. Sic et amor socialis, quia ex corporali cohabitatione in unum, ex similitudine professionum, ex parilitate studiorum, aliisque hujusmodi causis, confœderatur, mutuisque

officiis enutritur, maxime animalis esse videtur. Sed tamen ex magna parte et spiritualis est, quia sicut sapor est in gustu, sic affectus fraternæ charitatis flagrat [*al.* fragrat] in affectu, de quo scriptum est : *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron ; quod descendit in oram vestimenti ejus, sicut vos Hermon qui descendit in montem Sion* (Psal. CXXXII).

18. Tertio, odori comparatur amor naturalis, qui naturaliter ex ipsius naturæ similitudine et consortio absque omni spe recompensationis omnem hominem diligit : qui ex occultis naturæ recessibus veniens, et animæ se ingerens nihil humanum ab eo patitur esse alienum. Sensus autem iste magis animalis esse videtur quam corporalis, id est odoratus, quia ad creandum eum interius corpus nihil agit præter levem instrumenti sui, id est narium attractum ; et licet haustus per corpus, animam tamen afficit, non corpus. Sic et amor naturalis magis spiritualis esse videtur quam animalis ; quia, præter solum connaturalis humanitatis respectum, non consanguinitas, non societas, nec aliqua omnino in eo necessitudo hujusmodi consideratur.

19. Quarto auditui comparatur amor spiritualis, amor inimicorum. Auditus enim nihil interius, id est intra corpus, operatur, sed exterius quodammodo, id est ad aures pulsans, animam evocat ut exeat et audiat. Sic et amorem inimicorum in corde nulla vis naturæ, nullus

alicujus necessitudinis suscitat affectus, sed sola obedientia, quæ per auditum significatur. Ideoque amor iste spiritualis dicitur. Ideo etiam quia ad Filii Dei similitudinem, et filiorum Dei proficit dignitatem, dicente Domino : *Benefacite his qui oderunt vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est* (Matth. V, 44, 45), et reliqua. [533]

20. Quinto, visui comparatur amor divinus. Visus enim principalis est sensus : sicut inter omnes affectiones principatum obtinet amor divinus. A visu oculorum cæteri sensus videre dicuntur, cum solus videat oculus. Dicimus enim, Tange et vide, gusta et vide, sicque de reliquis : sicque ab amore divino cætera dicuntur amari, quæ bene amantur ; cum luce clarius constet nil debere amari, nisi propter Deum ; nec amari rem quæ propter aliud quid amatur, sed id potius propter quod amatur. Unde est : *A quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur* (Ephes. III, 15). Visus vis quædam est animæ mera, et potens, et pura : sic et amor divinus potens est, quia magna operatur ; sed est purus, quia, sicut ille ait, nihil inquinatum in eum incurrit (*S. Augustinus, in libris Confessionum et alibi*). Non enim dignatur Deus amari cum aliqua alia re, quæ propter ipsum non amatur. Visus item in eminenti corporis arce et insigni capitis loco positus, et secundum ipsius corporis formam infra habet, et ordine, et dignitate, et virtutis potentia omnia cæterorum sensuum instrumenta, ipsosque sensus, quos, ut

ita dicam, animaliores, propinquiores ; quos vero corporaliores, remotiores. Infimus enim omnium et cæteris ignobilior tactus, licet communis esse videatur totius corporis, tamen proprie manuum est. Sic mens quæ caput est animæ, et principale ipsius mentis, sedes esse debet amoris Dei, ut sub se habeat et regat et illustret cæteros amores ; nec sit in eis quod se abscondat a calore ejus, et lumine ejus : quos quidem spiritualiores, habens propinquiores ; quos vero animaliores vel carnaliores, remotiores ; cum dilexerimus Dominum nostrum ex toto corde nostro, et ex tota anima nostra, et ex omnibus viribus nostris, et proximum nostrum sicut nos ipsos. Visus, ut diximus, in digniori corporis loco sedem habens, etiam super ipsam animalitatis virtutem aliquid moliri videtur : et mentis vel memoriæ, quantum fas est, gestit imitari virtutem, uno horæ momento medium cœli pervolans, in uno momenti puncto plurima terrarum stadia transvolans, sic et illuminatus [534] amor Dei, suam in anima christiana sedem obtinens, ad quamdam divinæ potentiæ similitudinem eam provehit, dum omnem creaturam angustam et brevem, imo nullam videri facit ad comparationem Dei, dum confidit sua esse omnia quæ Patris sunt, dum omnia ei cooperantur in bonum (Rom. VIII, 28), dum sive Paulus, sive Cephas, sive mors sive vita, sive omnia quæ sunt,

ejus sunt (I Cor. III, 22) ; et *fidelis viri totus mundus divitiarum est.*[4]

CAPUT VIII. RATIONE ET AMORE FIERI HOMINEM AD OMNIA INDIFFERENTEM ET AD QUÆVIS ARDUA FORTEM AC INTREPIDUM.

21. Visus ergo ad videndum Deum naturale lumen animæ, ab auctore naturæ creatus, charitas est. Sunt autem duo oculi in hoc visu, ad lumen quod Deus est videndum naturali quadam intentione semper palpitantes, amor et ratio. Cum alter conatur sine altero, non tantum [*al.* adeo] proficit ; cum invicem se adjuvant, multum possunt, scilicet cum unus oculus efficiuntur, de quo dicit sponsus in Canticis : *Vulnerasti cor meum, o amica mea, in uno oculorum tuorum* (Cant. IV, 9). In hoc autem plurimum laborant suo unusquisque modo, quod alter eorum, id est ratio, Deum videre non potest nisi in eo quod non est, amor autem non acquiescit requiescere nisi in eo quod est. Quid est enim quod ratio omni conatu suo possit apprehendere vel invenire, de quo dicere audeat : Hoc est Deus meus ? In tantum enim solummodo potest invenire quid est, in quantum invenit quid non est. Habet etiam ratio suos

[4] Hanc sententiam, quæ deest in Hebræo, Chaldæo et Latino, efferunt LXX. Interpretes, Proverb. XVII, post versum i, hoc modo : *Ejus qui fidelis est, totus mundus divitiarum est ; illius autem qui infidelis, neque obolus.* Eadem utuntur Hieronymus, epist. 103, ad Paulinum, et Comment. in Ezech. XLV ; Augustinus, Confess. lib. 5, cap. 4, et epist. 153, ad Macedonium, n. 26 ; Cassianus, Collat. 24, cap. 26 ; et Bernardus, Vita S. Malachiæ, cap. 28, n. 63.

quosdam tramites certos, et directas semitas quibus incedit : amor autem suo defectu plus proficit, sui ignorantia plus apprehendit. Ratio ergo per id quod non est, in id quod est videtur proficere : amor postponens quod non est, in eo quod est gaudet deficere. Inde quippe processit ; et naturaliter in suum spirat principium. Ratio majorem habet sobrietatem, amor beatitudinem.[5] Cum tamen, ut dixi, invicem se adjuvant, et ratio docet [535] amorem, et amor illuminat rationem ; et ratio cedit in affectum amoris, et amor acquiescit cohiberi terminis rationis ; magnum quid possunt. Sed quid est quod possunt ? Sicut proficere proficiens in hoc, et hoc discere non potest, nisi experiendo, sic nec communicare potuit inexperto ; quia sicut dicitur in Sapientia, *In gaudio ejus non miscebitur extraneus* (Prov. XIV, 10).

22. Ex hoc jam animam suavitate hactenus et deliciis amoris tenere enutritam, sed et nonnunquam paternæ pietatis disciplinis attritam : ex hoc jam, inquam, fortis ut mors dilectio pervadit dulci amoris gladio ab amore et affectu sæculi, sic occidens eam funditus et interimens, sicut mors interimit corpus : in tantum ut dici de ea possit, quod de Enoch, scilicet quod non invenitur in sæculi actibus, *quia transtulit eum Deus* (Gen. V, 24). Sed corpus morte sua mortificatur

[5] Alias hæc periodus, *Inde… beatitudinem,* rejicitur ad finem hujus numeri, et quidem transpositis duobus membris quibus constat.

ab omnibus sensibus suis : anima autem morte sua proficit magis, et vivificatur, et roboratur in suis ; fortiter, et constanter et prudenter incedens jam in semitis suis, et omnibus gressibus ; et quocunque hactenus ignorando, dubitando, et palpando vix audebat tendere pedem boni assensus. Fortitudo enim simplicis, via Domini (Prov. X, 29). A sæculi ergo actibus, et affectibus se mortificat, sicut Paulus apostolus : *Mihi,* inquit, *mundus crucifixus est, et ego mundo* (Gal. VI, 14). Cum enim alter non curaret de altero, cum suis ligati affectibus, ad se invicem non poterant vel curabant accedere ; sibi invicem crucifixi erant Paulus et mundus. Sed tamen, cum Pauli conversatio tota esset in cœlis (Philipp. III, 20), non recusabat, quandocunque necessaria erat hominibus in terris : propter quod cum gemitu dicebat, *Cupio dissolvi et esse cum Christo : multo enim melius* (Philipp. I, 23). Et o quam melius est esse cum Christo ! Esse enim Christum cum Paulo, sicut et ipse dixit, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (Matth. XXVIII, 20) ; sic, inquam, esse Christum cum Paulo, magna Pauli securitas : esse vero Paulum cum Christo, vel hic per contemplationem, vel ibi per beatitudinis præsentiam, beata et gloriosa Pauli felicitas. Charitas ergo Dei sursum eum attollebat : charitas vero proximi infra eum premebat, quasi a collo dependens. Unde sequitur et dicit : *Permanere*

autem in carne necessarium propter vos (Philipp. I, 24). [536]

23. Affectus ergo charitatis Deo indissolubiliter inhærens, et de vultu ejus omnia judicia sua colligens, ut agat vel disponat exterius, sicut voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta, dictat ei interius ; dulce habet in vultum illum semper intendere ; et sicut in libro vitæ, leges in eo sibi legere vivendi, et intelligere, illuminare fidem, roborare spem, suscitare charitatem. Jam enim et Spiritus scientiæ [*al.* Spiritus sanctus] evidenter sanctam docet animam, quid, quomodo sit faciendum : et Spiritus fortitudinis vires, vel virtutes subministrat faciendi ; Spiritus consilii disponit. Et cum animæ illi vacat Deo inhærere, Deo efficitur similis per devotionis pietatem, et voluntatis unitatem. Cum vero ad homines et humana redire compellitur, a lege vultus Dei, et exhilaratam faciem in oleo charitatis Dei, tam factis quam dictis, et etiam glorificatione quadam et gratia exterioris hominis refert ad homines : ipso suo bonitatis quodam habitu, et gratia eam sibi exigit, vel efficit apud eos reverentiam, ut etiam in promptu habeat, in quo voluerit, eorum obedientiam. Nam etsi ex occulto illo ad vitia delinquentium, et corruptos mores errantium, aliquando exiens ex veritate et severitate judiciorum vultus Dei, quasi facies cornuta apparet et terribilis (Exod. XXXIV, 29, 30), ubi visa fuerit a corrigendis secundum

insolubilem veritatis legem omnia agi et disponi in pondere, et mensura (Sap. XI, 21) : ceditur [*al.* creditur] charitati ; et ira illa charitatis intelligitur disciplina. Ideo rotæ in quibus est spiritus vitæ, semper eunt in voluntatem Domini perficiendam : nec revertuntur ad faciendam suam. Si jubentur præesse, præsunt in sollicitudine : si jubentur subesse, in humilitate : si aliquibus coesse, in charitate. Si prælati sunt, sunt sicut patres ad filios : si subjecti, ut filii ad patres suos : si conviventes, omnium servos se faciunt. Pius ad omnes affectus, dulcis in bono consensus : occursus in hilaritate, cohabitatio in gratia, discessus in ostensione charitatis. Ad minores, quovis modo, mitis affectio cum opere : ad patres amor usque ad subjectionem : ad majores reverentia usque ad servitutem. Non quæ sua sunt quærunt, sed quæ sunt omnium. Si fieri potest in eis quæ sunt adversa, sua sæpe faciunt, quæ sunt omnium.[6] Et ad hæc omnia, quodcumque lex illa summa [537] ordinaverit, facile habent et membra corporis, et bonam voluntatem commodare, cum Spiritus sancti arrham et pignus acceperint, servitutem istam creaturæ et membrorum suorum brevi transituram in adoptionem et revelationem filiorum Dei.

[6] Hæc verba, *Si fieri… omnium,* desunt in aliis.

CAPUT IX. COHABITATIONEM HOMINUM RELIGIOSORUM, VELUTI SCHOLAM QUAMDAM AMORIS DEPINGIT.

24. Sed veniamus ad eam quam dicit Apostolus societatem spiritus (Philipp. II, 1), et laudem disciplinæ ; ad bonum illud et jucundum cohabitationis fraternæ in unum ; ubi mandat Dominus benedictionem et vitam (Psal. CXXXII, 3), de quo dicit Dominus : *Nolite timere, pusillus grex ; quoniam placuit Patri vestro dare vobis regnum* (Luc. XII, 32). Laus ergo hujus disciplinæ ab Apostolis sumpsit exordium, qui sicut a Domino didicerant, vel a Spiritu sancto, cujus virtute nuper ex alto fuerant induti, modum convivendi sic sibi instituerunt, ut esset multitudinis cor unum, anima una, et omnia communia, et essent unanimiter semper in templo (Act. II, 44-47 ; IV, 34, 35). Hanc apostolicæ institutionis formam quidam æmulantes, non habent domos, vel diverticula, nisi domum Dei, domum orationis. Omnia quæcunque faciunt, in nomine Domini faciunt ; simul habitantes uno ordine, una lege viventes, nihil habentes proprium, nec ipsa corpora sua, nec voluntates in potestate sua habentes. Simul dormiunt, simul surgunt ; simul orant, simul psallunt, simul et legunt. Fixum et immobile propositum eorum obedire præpositis suis, et subjacere eis. Ipsi vero pervigilantes pro eis quasi rationem reddituri pro animabus eorum, re ipsa ipsis prædicant, quod in Jeremia populo

Israël Godolias legitur prædicasse : *Ego pro vobis respondebo Chaldæis qui veniunt ad vos. Vos autem colligite frumentum, vinum et oleum in vasis vestris, et habitate in urbibus vestris securi* (Jerem. XL, 10). Risumque cordis sui, et gaudium Isaac quotidie Deo pro eis immolantes, filium liberæ, filium repromissionis ; reservant et conservant Ismæl filium servitutis, cum propter eos fructum negligunt spiritus, et serviendo ipsorum saluti, actibus servitutis eorum omnes [538] postponunt affectus profectuum suorum : ipsis vero perpetuum prædicantes sabbatum, a curis sæculi, a necessitatum anxietatibus reddunt alienos. Coactis enim in brevi necessitatibus ipsis, parvo vivitur. Vilitas in vestibus, sobrietas in victu, et cæteris omnia præfixæ legis terminata limitibus, ut nec plus habeat quis quam licet habere, et sufficiat omnibus ; nec plus habere libeat, si habent quod liceat habere.

25. Nunquid non ista est non terrestris, sed cœlestis paradisus ? Sed in ista paradiso solis prælatis permittitur manducare assidue de ligno scientiæ boni et mali ; id est, dispensationes administrare discretionis ; subditis vero, quorum est obedire, non discernere, si quis illud tetigerit, morte morietur. Omnes omni tempore student oris silentio, invicem cordis loquuntur affectu. Crebris eorum qui præsunt exhortationibus oleum additur camino, licet plus ipsi mutuo se excitent exemplo. Honore et obsequio invicem certatim se

præveniunt (Rom. XII, 10), secundum Apostolum, in provocatione se charitatis invicem provocantes (Hebr. X, 24), invicem suscipientes. Nullum inter se patiuntur esse solitarium, ne dicat ei Salomon : *Væ soli !* (Eccle. IV, 10). Solitarium eum deputant, qui in conscientia sua per confessionem non vult habere socium, vel qui novis et solitariis adinventionibus suis conturbat societatem fratrum. Si quando res exigit, permittitur de rebus animæ vel corpori necessariis mite colloquium : sin autem, mitius ubique silentium. Ad studium orationis tanta et tam continua ubique devotio, ut locus orationis omnis, sicut locus divinæ dominationis : psalmorum tam pia, tam consona, tam fervens melodia ; ut vitæ, et morum, et bonorum affectuum, non musicæ, sed charitatis regulis melos compositum quadam similitudine consonantiæ Deo repræsentare et sacrificare videantur. In communibus pietatis studiis, in quadam etiam vultuum, et corporum, et habituum gratia invicem, in se ipsis bonitatis divinæ videntes præsentiam tanto se affectu complectuntur, ut, sicut seraphim, in amorem Dei alter ardeat ex altero (Isa. VI. 3), nec ullo modo satis esse possit deferenti quodcunque alter defert alteri.

26. Hæc est specialis charitatis schola, hic ejus studia excoluntur, disputationes agitantur, solutiones non ratiocinationibus tantum, [539]

quantum ratione et ipsa rerum veritate et experientia terminantur. Hic qui in proficiendo fassus est, si residet ad sarcinas, quas adhuc de suis et cohabitantium sarcinis et necessitatibus secum trahit, nec morietur, nec retro regredi, nec ultra procedere lege compellitur : et si fideliter residens hic sarcinas custodierit, in triumpho victoriæ parum ei erit dissimilis, qui ulterius processerit (I Reg. XXX). Nonne locus est sarcinarum, ubi patimur eos qui per potentiam nos opprimunt, quasi caput nostrum conculcantes, inimicos supra dorsum fabricantes ; filios quasi in medio cordis amplexibus inhærentes [*al. male* vulnerantes] ? foris pugnæ, intus timores ; quotidiana, imo continua omnium sollicitudo. Sed adhuc habet Idithum, quo transiliat ; adhuc grandis restat via ascendenti in montem Domini, et ad domum Dei Jacob. Ulterius tamen procedere fas non est cum sarcinis, sed et senectuti sua debetur reverentia. Ex hoc enim jam senectus incipit, sed venerabilis, non annorum, sed virtutum numero computata ; spirans sapientiæ maturitatem et requiem laborum, quasi emeritæ militiæ præmium.

27. Suscipiens enim sapientia proficiendi iter perficiendum, charitatem quidem non abjicit, non deserit, sed provehit : sed tantum pertæsum habet, ut dictum est, sarcinas ejus portare, quæ aliis jam intendens rebus parare se, et aptare conatur ad intrandum in gaudium Domini sui.

Odit ergo curas quascunque, etsi quando aliquos suscipit labores, sed laborum non amat sollicitudines. Vires quidem non deficiunt ad portandum, sed refugit impedimentum. Excitans ergo in hoc proficiendi gradu Dominus, et provocans sanctam animam ad intrandum, ut dictum est, in gaudium suum : *Diliges,* inquit, *Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex tota mente tua* (Deut. VI, 5).

CAPUT X. GUSTUM ET SAPOREM RERUM DIVINARUM NOBIS INFUNDI PER CHRISTUM.

28. Quatuor in Deum a nobis et toti exiguntur affectus. In eo quod dicit, *Ex toto corde tuo,* totam sibi vindicat voluntatem : in *tota anima,* totum amorem : in *omnibus viribus,* virtutem [540] designat charitatis : in *tota mente,* fruitionem sapientiæ. Primum enim ad Deum voluntas animam movet, amor promovet, charitas contemplatur, sapientia fruitur. Sapientia vero digne in mente constituitur. Quæ cum ideo mens dicatur, quod meminit, vel eminet in anima, bene illi adscribitur virtuti, quæ super omnes eminent virtutes animæ. Est enim mens vis quædam animæ, qua inhæremus Deo et fruimur : fruitio autem hæc in sapore quodam divino est, unde et a sapore sapientia. Sapor autem iste in gustu quodam est. Gustum autem istum digne nemo potest exprimere, nisi qui meretur gustare :

Gustate, et videte, quoniam suavis est Dominus (Psal. XXXIII, 9). Hoc gustu secundum Apostolum gustatur Dei verbum, gustantur etiam divitiæ sæculi venturi (Hebr. VI, 5). Jam ergo de gustu isto, qui saporem habet illum, in quo sapientia sapit, subtilius inquirendum est. Primum dicendum quia licet per gradus ad arcem sapientiæ venerit qui ascendit, tamen nisi ubique in omni gradu usque ad ultimum, sapientia (sicut ipsa dicit in libro sui nominis) quærentes se (quæsisset, et occurrisset in viis, ostendens se hilariter (Sap. VI, 17) ; nec voluntas movisset, nec amor promovisset ; nec charitati contemplatio, nec sapientiæ provenisset fruitio. Itaque sicut cœperamus, prosequamur de gustu.

29. Corpus Christi universa est Ecclesia, tam veteris quam novi Testamenti. In hujus corporis capite, id est prima et antiquiori et superiori parte, quæ est primitiva Ecclesia, quatuor sunt sensus : visus, auditus, odoratus, et tactus. Oculi sunt Angeli propter contemplationis subtilitatem : aures, Patriarchæ propter obedientiæ virtutem : nares vel odoratus, Prophetæ, propter absentium notitiam : tactus vero communis est sensus. Omnes hi sensus ante Mediatoris adventum in capite erant, sed languebant inferiori corpore emortuo propter unius sensus absentiam, id est gustus, sine cujus adminiculo nec vivere corpus poterat, nec sensus vim suæ vivacitatis obtinere. Quidquid enim ad totius corporis spectat

alimentum, cunctis sensibus, universo corpori appone, suppone, circumpone ; si solus gustus deerit, quid proderit ? Infunde auribus, intrude naribus, vel per quamvis aliam partem ; obesse poterit, prodesse non poterit. Gustum autem [541] quædam sequitur saporis dulcedo, quam in interiori suo sentiens anima, modo quodam singulari et cæteris sensibus incommunicabili, quæ suscipit, cuncta discernit, et dijudicat : seque omnesque sensus vegetat, et confirmat. Gustus ergo in capitis et corporis confinio, id est in gutture positus, velut utrumque connectens, cum designat qui per conditionem carnis paulo minus est minoratus ab Angelis, et Moyse, et Elia cæterisque Patriarchis, et Prophetis. Per exhibitionem patientiæ et humilitatis minorem se quodammodo fecit, et humiliorem : cum illi potenti virtute, Dei et suos prosternerent inimicos ; ipse vero suos doceret discipulos : *Si quis percusserit te in dexteram maxillam, præbe ei et alteram* (Matth. V, 39).

30. Hic enim post Prophetas veniens et Patriarchas, limes quidam Legis et Gratiæ, capitis et corporis, per mysteria humanitatis suæ, et passionis, et resurrectionis, quæcunque in lege, et Prophetis, et Psalmis, et hymnis salubria, quæcunque corpori vitalia vel utilia, quasi quoddam ipsius os degustans, id est intelligens, et per se intelligenda corpori trajiciens, homo Christus, interiori quodam divinitatis suæ sapore

Dei Christus (I Cor. I, 30)> sapida ea habet ; nobisque facit sapida vel utilia. In se enim vivens, et per se totum corpus vegetans et conformans, gaudium sibi, gaudium angelis facit de consummatione corporis ; gaudium Patriarchis et Prophetis de visione diei suæ, sicut ipse dicit, *Abraham pater vester exsultavit, ut videret diem meum ; vidit, et gavisus est* (Joan. VIII, 56) : gaudium universo corpori et vitam ; ita ut quodam mentis tripudio universali illo tactu spirituali vivificati et confirmati clamemus, *Quod vidimus et audivimus, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ* (I Joan. I, 1). Ideoque in omnibus orationibus nostris subjicimus, « Per Christum Dominum nostrum : » vel quia omnes orationes nostras et sacrificia ad Deum Patrem dirigimus per eum, sicut per mediatorem nostrum ; vel quia quidquid speramus a Patre luminum, omne datum optimum, et omne donum perfectum (Jac. I, 17), non per aurem, non per nares, sed per ipsum petimus infundi os nostrum, et gustum nostrum, et sapientiam nostram, ut sumenti possit esse proficuum. [542]

31. Hic est gustus, quem in Christo facit nobis spiritus intellectus, intellectus scilicet Scripturarum et sacramentorum Dei. Unde cum post resurrectionem suam Dominus discipulis apparuit : *Tunc,* inquit Evangelista, *aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas* (Luc. XXIV, 45). Cum enim Scripturarum interiorem sensum, et

virtutem mysteriorum et sacramentorum Dei cœperimus non solum intelligere, sed etiam quadam, ut ita dicam, experientiæ manu palpare et tractare (quod non fit nisi quodam conscientiæ sensu, et experientiæ disciplina intelligentis, imo, ut plus dicam, intus in semetipsa legentis, et sentientis bonitatem Dei, et virtutem quam potenti bonitate cum efficaci virtute in filiis gratiæ, opus ipsius gratiæ operatur) ; tunc demum sapientia quod suum est exsequitur ; tunc quos dignos judicat, unctione sua, docet de omnibus ; tunc apposito bonitatis Dei sigillo, omnia nostra pacata unctione illa et emollita imprimit et conformat ; et si qua pura, si qua rigida invenerit, inculcat et infringit ; donec lætitia salutaris Dei recepta, et sapientiæ spiritu principali confirmata sancta anima, læta ad Deum decantet, *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine ; dedisti lætitiam in corde meo* (Psal. IV, 7). Unde et Dominus : *Hæc est,* inquit, *vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (Joan. XVII, 3). Beata scientia, in qua continetur vita æterna. Vita ista ex illo gustu est, quia gustare, hoc est intelligere. Ex hoc gustu per hunc saporem in hac sapientia minimus ille Apostolorum satiatus, exhilaratus, confirmatus, *Mihi,* inquit, *minimo omnium sanctorum data est hæc gratia, in gentibus Evangelizare investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo, qui omnia creavit : ut innotescat principibus et potestatibus in*

cælestibus per Ecclesiam multiformis sapientiæ Dei, secundum præfinitionem sæculorum in Christo Jesu Domino nostro, in quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem ejus : et post pauca, *Hujus,* inquit, *rei gratia flecto genua ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlo et in terra nominatur, ut det nobis secundum divitias gloriæ suæ virtutem corroborari, per Spiritum ejus in interiori homine habitare Christum* [543] *per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere quæ sit latitudo, longitudo, sublimitas, et profundum* (Ephes. III, 8-18). Libet hic advertere, si forte in sensu apostolicæ sapientiæ aliquatenus penetrare possimus.

CAPUT XI. Quid Deo debeamus ; et de necessitate mediatoris.

32. Contra quatuor Dei debemus duo. Quatuor sunt in Deo, potentia, sapientia, charitas, et veritas vel æternitas, quod unum est. Nihil enim vere est, nisi quod incommutabile est. Ad quæ duobus modis respondere nos convenit. Potentiæ quæ potest nos punire, et sapientiæ, quam nil potest latere, debemus timorem verum ; id est, quem non impedit torpor securitatis, vel refugium simulationis. Simulatio est vel quando fingimus laborem in præcepto, vel quando irrationabilem misericordiam simulamus in Deo. Charitati et veritati debemus amorem verum ; id est, quem non impedit tepor affectionis, vel

scrupulus suspicionis. Charitati enim quid debetur nisi charitas ? Veritas vero charitatis, et charitas veritatis omnem removet scrupulum suspicionis. Suspicionem autem dico, ne non amet charitas, ne decipiat veritas, ne defluat æternitas. Unde Paulus : *Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, et profunditas* (Ephes. III, 18). In sublimitate nota potentiam ; in profundo, sapientiam ; in latitudine, charitatem ; in longitudine, æternitatem, sive veritatem. Et hæc est crux Christi. Et alibi idem apostolus exprimens evidentius summæ in nobis sapientiæ virtutem, *Propterea,* inquit, *et ego audiens fidem vestram quæ est in Deum, et dilectionem in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis ; ut Deus, Domini nostri Jesu Christi Pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ et revelationis in agnitione ejus, illuminans oculos cordis vestri, ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus in sanctos, quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis, et quæ supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus secundum operationem potentiæ virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis* (Ephes. I, 15-20). [544]

33. Cum ergo orante Apostolo, et exaudiente Deo, datur nobis spiritus sapientiæ, et revelationis in agnitionem ejus, id est ut agnoscamus eum et sapiamus eum, vel sapiat ipse in nobis ; cum illuminantur oculi nostri, ut videamus bonum, et bona boni intelligamus, ad quæ nos trahit spes

vocationis ejus, scilicet divitias gloriæ æternitatis ejus in sanctis ; in his omnibus nobis bonitas, vel benignitas apparet illuminantis et vocantis : cum vero ut sequamur vocantem, etiam virtus additur, per ipsam experientiam spiritus sapientiæ revelatur nobis, quæ, vel quam sit supereminens magnitudo veritatis ejus in nos. Ex hoc igitur, qui sic est, ex gustu divinæ contemplationis palato cordis sanato, omnia discernit, omnia dijudicat. In auctore omnium bonorum Christo, primum ei sapit sua ad Deum conversio, deinde peccatorum remissio ; postmodum pro ira, cujus filii eramus, gratiarum multiplex augmentatio : et hæc omnia nonnisi per Dominum nostrum Jesum Christum. Ipse enim est mediator noster, et sapientia nostra, cujus quod stultum est, sapientius est hominibus (I Cor. I, 25).

34. Nam cum talibus bonitas Dei abundaret et offerretur omnibus, nec esset qui reciperet vel sciret recipere, vel recipere doceret, nec qui illuc posset ascendere, ubi bona hæc distribuuntur, vel quod huc posset deferre : opus erat mediatore nos inter et Deum, per quem nostra appropinquarent Deo, et bona Dei nobis. Iniit ergo consilium tota Trinitas, consilium illud, de quo Propheta dicit : *Consilium tuum antiquum verum fiat* (Psal. XXXII, sec. LXX). Videbat quippe Dominus quantum ad hominem omnia confusa, omnia turbata ; nihil stare in loco suo, nihil procedere ordine suo. Videbat hominem abiisse

in regionem dissimilitudinis tam longe, ut per se nec sciret, nec posset redire. Angelus enim præsumpserat similitudinem Dei, dicens : *Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimo* (Isa. XIV, 13, 14). Homo similiter Deus esse voluit, cui persuasum erat esse *sicut dii* (Gen. III, 5). Ergone, inquit, Deus Pater, Filius meus, splendor gloriæ meæ, et figura substantiæ meæ (Hebr. I, 3), in ipsa mei similitudine tot æmulos habebit, et pares, et socios ? Præcipitatus est uterque. Videns imago Dei Deus Filius angelum et hominem, qui facti erant ad ipsam, id est imaginem Dei, per [545] inordinatum imaginis et similitudinis ejus appetitum perisse : Heu ! inquit, sola miseria caret invidia ; sed subveniendum est ei, cui subvenire non prohibet justitia. Exhibeo me igitur bonum hominem despectum et novissimum virorum, virum dolorum et scientem infirmitatem (Isa. LIII, 3), ut zelet et imitetur in me humilitatem, per quam perveniat ad gloriam, ad quam præpropere festinat, ut possit audire a me : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* (Matth. XI, 29).

CAPUT XII. CONSILIUM ET PROGRESSUS HUMANÆ REDEMPTIONIS EXPONITUR.

35. Accingit ergo se quodam modo Dei Filius, et aggressus est per humilitatem recuperare eum, qui recuperari poterat, qui per superbiam perierat. Itaque inter Deum et hominem medium

se faciens, qui recedens, a Deo captus et ligatus a diabolo erat, hoc modo boni mediatoris et personam induit et actum. Factus est homo : *Egressa est virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendit : et requievit super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replevit eum spiritus timoris Domini* (Isai. XI, 1-3). Intelligite hic fortissimum scilicet agonothetam nostrum, quasi campum mundi ingressum inungi ad palæstram oleo Spiritus sancti : et exsultantem gigantem ad currendam viam dispensationis humanæ (Psal. XVIII, 6). Nota vero prophetam a superiori cœpisse, et descendisse ad inferiora, quia mediatoris annuntiabat descensum. Nos vero per easdem Spiritus sancti gratias, ejusdem mediatoris Dei et processum operis, et ad superiora investigantes regressum, ab inferioribus, id est a timore, incipimus. Christus ergo ad Patrem timorem habuit, sed justum, sed filialem, per quem in omnibus honori ejus detulit, dicens, *Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei qui in cælis est* (Joan. IV, 34) : et in Psalmo, *Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum* (Psal. LXXXV, 11), et cætera multa in hunc modum. Per quem etiam et seipsum videbatur abjicere, humiliare, negligere, ut opus quod per eum fecerat Pater, sed perierat, reparatum et renovatum ei posset reconsignare. [546]

36. Hoc igitur modo ad Patrem mediator noster habuit timorem quasi sursum ; ad miserum vero reconciliandum pietatem, quasi deorsum ; ad utrumque vero scientiam, sciens quid cuique esset exhibendum. Sed ad implendum ministerium mediationis suæ cum Patris bonam haberet voluntatem desursum, a misero autem inferius jacente haberet nihil ; et habere aliquid ratio et ordo mediationis requireret, exegit ab eo fidem. Exegit autem fidem, prærogando pietatem. Qua exactione nulla poterat esse validior ; quia non fuerat difficile homini misero ei se credere, a quo se præventum videbat pietate. Sed et cum se ei credere non posset, in quo spem non haberet, (quis enim se ei crederet, in quo spem non haberet ?) cum fide etiam spem obtulit, cum spe etiam addens timorem, sine quo spes esse non poterat ; ne scilicet desereretur a tam pio mediatore. Accepto itaque mediator a reo suo tanto salutis pignore, ad Patrem regreditur, scilicet cum in montem solus ascendit orare, vel cum factus in agonia prolixius orabat cum sanguineo sudore : *Pater,* inquit, *clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te* (Joan. XVII, 1). En quid tibi, en quid exhibeam illi. En quid a te habeo, en quid ab illo. Mediator quippe sum, et in salutem ejus jam videntur concurrere mediationis meæ rationes. Sed captus est et ligatus. Alligavit eum fortis : et nisi fortior eo supervenerit, non diripiet vasa ejus. Sed mitte manum tuam de alto, et eripiam eum de

inimicis ejus fortissimis, in spiritu fortitudinis, fortitudo tua, et virtus tua. Scio enim quid faciam. Moriar innocens pro nocente, et plus poterit incomparabiliter bonitas mea, quam hostilis malitia ; pœna innocentiæ meæ, quam pœna inobedientiæ humanæ.

37. *Et clarificavi,* inquit Pater, *et clarificabo* (Joan. XII, 28). Jam fortissimo mediatore opus est spiritus consilii ; quia si princeps mundi intelligeret, nunquam Dominum gloriæ crucifigeret (I Cor. II, 8). Per omnia ergo virtutem ei divinitatis occultans, et solam ei carnis infirmitatem præferens, per justitiam vitæ suæ invidiam suscitavit hostilis nequitiæ : per infirmitatem suæ carnis spem illi contulit victoriæ, ad faciendam invidiam accedentibus miraculis, quibus reconciliandi sui fidem in se roborabat. Deceptus antiquus deceptor, pœnam peccati, mortem scilicet [547] atrocissimam, ei inflixit, qui nulli peccato erat obnoxius. Occisus justus injuste pro justitia novam de inimico obtinuit justitiam, mortis scilicet injuste sibi illatæ. Quam quasi sibi non necessariam, quia absque peccato erat, ipse homini peccatori communicans, reum absolvit per pœnam innocentiæ suæ : positoque corpore suo et sanguine in manu ejus, Hoc, inquit, manduca, et bibe, hinc vive. Patrique eum repræsentans : En, inquit, Pater, mei sanguinis pretium. Si de peccato hujus requiris, en pro eo meus sanguis. Domine Pater, dedisti

benignitatem, et terra corporis mei dedit fructum suum : jam justitia ante te ambulabit, et tu pones in via salvationis humanæ pedes tuos (Psal. LXXXIV, 13, 14). Et ut juste jam salvetur qui juste perierat, tu, Domine, fecisti directiones, judicium et justitiam in Jacob tu fecisti (Psal. XCVIII, 4).

CAPUT XIII. DE VERA SAPIENTIA AMATORUM SEU FILIORUM DEI.

38. De fructu ergo hujus operis satiatus homo, mediante sapientia Dei, non solum reconciliatur, sed etiam sapiens efficitur. Sapit enim ei quod manducat. Manducat et bibit corpus et sanguinem Redemptoris sui, manna cœleste, panem Angelorum, panem sapientiæ : et manducans transformatur in naturam cibi quem manducat. Corpus enim Christi manducare, nihil est aliud quam corpus Christi effici, et templum Spiritus sancti ? Templum autem hoc cum ornatum fuerit præscriptarum positione virtutum, et supradicto dedicandi ordine dedicatum, nullos ulterius alienos titulos potest suscipere, nullum habitatorem, nisi Deum qui condidit illum et creavit. Nihil ergo ultra terrenum sancta illa anima, nihil materiale, nihil corruptibile diligit aut curat, ex quo regressa est a loco sarcinarum, etsi aliquo horum aliquando quasi in transitu utitur, sed frui dedignatur. Si quid in hujusmodi prosperum evenerit, pertransit : non conturbatur,

si quid adversi contigerit. Totum sapit quidquid capit ; nec potest amanti nisi sapere, quidquid sicut salivam contigerit de Christi capite descendere. Quidquid ad corpus spectat, sive bonum, sive malum, foris est ; nec potest pertingere ad eum qui intus est. Unde Apostolus in squalore [548] corporis jacens et vinculis, et quantum ad corpus tribulatione coronatus et miseria, scribens discipulis : *Mittam,* inquit, *ad vos Timotheum, ut sciatis quæ circa me sunt* (Philipp. II, 23). *Quæ circa me sunt,* inquit ; id est, in exteriori homine, in exteriori tunica carnis, quæ ad me, qui intus sum, non pertingunt.

39. Hæc est sapientia de qua dicit Apostolus, *Sapientiam loquimur inter perfectos :* de qua sic nos loquimur, sicut qui audivimus et non vidimus : sicut loqueremur de aliqua civitate, quam non vidimus, sed plurima de ea audivimus ; de qua qui vidisset longe aliter loqueretur, et expressius. Hæc autem sapientia oppositam sibi ex adverso aliam habet infausti nominis sapientiam (quam dicit Apostolus principum hujus mundi,) sicut nigrum albo, sicut luci tenebras, de qua dicitur, *Sapientia vincit malitiam* (Sap. VII, 30). Malitia siquidem sapor est mali, unde et a sapore sapientia. Cum igitur sapit malum, et non deest astutia, vel voluntas ad exsequendum ; sapientia principum hujus mundi per omnia supernæ sapientiæ est contraria. Hæc est enim malitia, quam odit sapientia. Siquidem ibi sapor boni est in seipso,

hic sapor mali est in seipso : ibi ad exsequendum præsto est prudentia ; hic, ut dictum est, non deest astutia.

40. Sed inter has duas quædam media est sapientia, quasi inter nigrum et album medio colore coloratum, quæ sive inferius, sive superius, sic se habet ad utramque partem, ut proveniat ei finis secundum intentionem et studium utentis. Sapientia ista est, quam dicit Apostolus *hujus mundi*, et quam mediam locavit inter sapientiam Dei, et sapientiam principum hujus mundi (I Cor. II, 6, 7). Hæc circa utile et honestum tota versatur, et affectata quadam prudentia dispensatur. Hæc pene tota est in scientia, videlicet ut sciat discernere prudenter, et dijudicare inter utile et inutile, inter honestum et inhonestum, etiamsi non sit vitæ et moribus accommodatum. Scientia enim inflat, charitas ædificat (I Cor. VIII, 1). Aut vero in hujusmodi exquirendis elaborant, ut tantum sciant ; quod tantummodo servit curiositati : aut, ut videantur, sive sciantur scire ; quod servit vanitati. Et hoc eorum studium tantum potest proficere, et in altum se extollere, quantum potest ratio sine amore. [549]

CAPUT XIV. Antithesis veræ et falsæ sapientiæ : ubi de virtute et excellentia veræ sapientiæ.

41. Siquidem hæc philosophia in scientiam rerum humanarum et divinarum dividitur. Quandiu est in humanis, sic interim sibi est. Quando vero ad divina se exaltat, quanto altius ascendit, tanto inferius cadit et impletur in eo, *Quia elevans allisisti me* (Psal. CI, 11). Eo siquidem aliquando conatu naturalis ingenii provehitur, ut, sicut dicit Apostolus, *quod notum est Dei*, id est quantum de Deo, ratio potest comprehendere, *notum sit illis*, ita ut in illis, id est intra semetipsos. Deus enim illis revelavit ; quia sic eos creavit, ut in seipsis habeant, unde Deum cognoscant. Surgunt enim de ethica sua in quamdam physicam, et *invisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciunt, sempiternam quoque ejus virtutem et divinitatem ; ita ut sint inexcusabiles* : quia videlicet nolunt ulterius procedere vel proficere cum possint, in veram scilicet theologiam : *quia cum cognoverint Deum, non sicut Deum glorificant, aut gratias agunt ; sed evanescunt in cogitationibus suis, et obscuratur insipiens cor eorum : dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.* Et qui theologiam insipienter perdiderunt, etiam de physica miserabiliter cadunt, cum *gloriam mutant incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentum*. Propter quod nec in nostra ethica permanere permittuntur, *sed tradit illos Deus in desideria cordis ipsorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis : tradit illos in reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt*

(Rom. I, 19, 28). Sed sapientia semper vincit malitiam : quæ contubernium habens Dei, novit semper proficere, et nunquam deficere, et attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (Sap. VIII, 1) ; sapienter se agens in divinis, caute in physicis, prudenter in moralibus.

42. Igitur sapiens anima, sicut supra scriptum est, ab omnibus alienis affectibus defæcata, Deum tantummodo sapiens, hominem in [550] homine exuit : Deoque plene et in omnibus affecta, omnem infra Deum creaturam non aliter quam Deus attendit, in luce et virtute sapientiæ omnia disponens, et ordinans ; sic agens, sic de eis judicans, sicut est, sicut vivit, faciens judicium et justitiam de eo unde est, et unde vivit. Est enim sapientia Dei, sicut ipsa dicit, *Candor lucis æternæ, et speculum sine macula* Dei majestatis (Sap. VII, 26), et emanatio claritatis omnipotentis Dei sincera, et vapor virtutis ejus. Ideo sapiens anima sicut candorem lucis æternæ intra se gerit, et speculum Dei majestatis[7] ; sic cum in creaturam se exponit, exprimit et exhibet imaginem bonitatis et justitiæ Dei : et sicut virtute Dei vaporatur interius, sic claritatis et charitatis Dei emanationem effundit exterius, unde et alibi dicit Salomon, *Sapientia hominis lucet in vultu ejus* (Eccle. VIII, 1) ; et alibi, *Oculi*, inquit, *sapientis in capite ejus* (Eccle. II, 14) ; quia non aliunde quam de naturali et interna virtute cerebri sui, id est sapientiæ, exterius se

[7] Alias hæc desunt, *et emanatio… majestatis.*

effundunt, et a capite non recedunt. Dicit Salomon : *Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum* (Sap. VI, 26). O felices res humanas, si ubique sapientibus servirent insipientes ! Sed et felices res humanas, dicit quidam philosophus,[8] si aut soli sapientes regnarent, aut philosopharentur omnes qui regnant ! Sed cum sapienter fugiunt sapientes super insipientes regnare, etiam insipienter fugiunt insipientes sub sapientibus esse : omnia desipiunt, omnia confunduntur, et turbantur. Sapientes latent et delitescunt, pueri regnant et principantur : et fiunt principes qui mane comedunt, et væ terræ illi ! (Eccle. X, 16.) Sed ad propositum redeamus.

43. Anima igitur spiritu sapientiæ illustrata, quia diligit justitiam et odit iniquitatem, et propterea unxit eam Deus oleo lætitiæ, quo unctus est Christus præ participibus suis (Psal. XLIV, 8), et quam perfudit gratia : omnibus placet, et ab omnibus amatur. Ipsi etiam qui ex adverso sunt, videntes hujusmodi, timent et reverentur. Etsi bonum in bono non vult imitari indurata nequitia, dissimulare tamen non potest natura. Inter se autem habent sapientes quamdam privatam gratiam, et quamdam linguam angelicam, qua inter se loquuntur mutuis affectionibus, spirituali quadam gratia, communicantibus in hoc ipsum exterioribus aspectibus : [551] quam linguam nullus novit, nisi

[8] Plato.

Rex Angelorum, et Angeli ejus, et qui sunt in genere Isræl, et cives Jerusalem. Nullus eam novit Ægyptius, nullus Chananæus. Sicut enim in sanctitate vitæ et hominis interioris glorificatione, et contemplatione, et fruitione divinitatis jam futuræ vitæ beatitudinem prælibare in hac vita videntur, et initiari ; sic etiam de corporum suorum glorificatione, quam plene ibi percepturi sunt, in hac vita nonnihil percipiunt. Excepta etiam illa gratia de qua diximus, qua habitantes in unum seipsis in Deo, et Deo in seipsis fruuntur, ipsius carnis sic sentiunt evanuisse [*al.* convenisse] omnes contradictiones, ut universa substantia carnis non sit eis nisi instrumentum boni operis. Nam etsi ipsius miseriis et infirmitatibus contabescunt, sed ex hoc ipso interiori homine fortius convalescunt : *Quando enim infirmor, tunc fortior sum, et potens*, dicit Apostolus (II Cor. XII, 10). Sensus ipsi novam quamdam percipiunt, et prope spiritualem gratiam : oculi simplices, et aures temperantes. Aliquando in fervore orationis, tanta odoris ignoti cujusdam spirat fragrantia ; tanta gustus etiam non gustando suavitas ; tantum per mutuum tactum spiritualis charitatis incentivum, ut videantur sibi intra seipsos spiritualis cujusdam voluptatis gerere paradisum. Vultus etiam et totius corporis compositione, vitæ et morum et actuum decore, mutuæ etiam servitutis vel devotis exhibitionibus, vel piis susceptionibus, sic cujusdam gratiæ

beneplacito sibi invicem conveniunt, et couniuntur, ut vere sint cor unum, et anima una. Nimirum futuram corporum suorum gloriam jam hic initiant, ex puritate conscientiæ, et mutuæ conversationis gratia, perfecte eam habituri in futura et perenni vita.

CAPUT XV. DE FELICI CONSUMMATIONE SAPIENTIÆ USQUE AD ASSECUTIONEM BEATI FINIS, ET SUMMI BONI.

44. Sicut enim nunc viventia omnia solis claritate perfunduntur, et ab invicem perfundi videntur et sicut nos invicem hic vivere videmus, nec tamen vitam qua vivimus, videmus[9] : sic in illa vita videbitur Deus a singulis [552] in omnibus, et ab omnibus in singulis : non quod corporalibus oculis videatur divinitas, sed præsentiam divinitatis glorificatio corporum demonstrabit manifesta quadam sui gratia. Ad hoc etiam in hac vita corporalium sacramentorum valet religio ; quia cum vix aliquid nisi corpora et corporalia intelligamus, quandiu in imagine pertransimus, corporalibus religamur sacramentis, ne a Deo recedamus : unde etiam a religando religio dicitur. Cum vero fidelis anima talibus erudita, talibus incipiet non indigere, et a corporalibus transire ad spiritualia, a spiritualibus ad spiritualium et corporalium conditorem, hoc vere erit exire a sarcinis. Relicto ergo corpore et corporeis

[9] Alias hæc desunt, *nec tamen vitam qua vivimus, videmus.*

omnibus curis et impedimentis, omnium quæ sunt præter Deum obliviscitur, nihilque præter Deum attendens, quasi se solam solumque Deum existimans : *Dilectus*, inquit, *meus mihi, et ego illi* (Cant. II, 16). *Quid enim mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram ? Defecit caro mea, et cor meum : Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum* (Psal. LXXII, 25, 26). Deinde venitur ad mortem. Hunc enim transitum ad vitam miseri infideles mortem appellant ; fideles autem quid, nisi pascha ? In morte igitur corporali perfecte moritur mundo, ut perfecte vivat Deo : ingreditur locum tabernaculi admirabilis, ingreditur usque ad domum Dei (Psal. XLI, 5) : et omnibus bene et secundum ordinem præcedentibus, sicut in principio diximus, pondus suum unumquodque defert in locum suum ; corpus in terram, de qua assumptum est, tempore suo resuscitandum et glorificandum spiritum ad Deum qui creavit eum.

45. Sed quando fit iste transitus ad Deum disruptis omnibus obligamentis, superatisque omnibus impedimentis, perfecta beatitudine, perenni dilectione ; ex hoc jam perfecte Deo inhæret, vel potius unitur vere sancta anima in terra, ut efficiatur una ex illis, quibus dixit : *Ego dixi, dii estis, et filii Excelsi omnes* (Psal. LXXXI, 6). Hic est finis eorum qui proponunt Jerusalem in principio lætitiæ suæ (Psal. CXXXVI, 6) ; quos unctio sancti Spiritus docet de omnibus (I Joan. II, 27) ; qui ascensiones in corde suo sapienter

disponunt de virtute in virtutem, donec videatur Deus deorum in Sion (Psal. LXXXIII, 6, 8) : Deus deorum, beatitudo beatorum, [553] gaudium bene gaudentium ; unum denique bonum, summum omnium bonorum. A fine boni propositi, in principio ascensionis, usque ad finem omnis consummationis, *sapientia attingit fortiter*, fortitudinem ascendentis ad se custodiens, ne in ascensu deficiat : *suaviter disponens omnia* (Sap. VIII, 1), et adversa, et prospera, omnia ei in bonum modificans et componens ; donec animam ad principium suum reducat, et abscondat in abscondito faciei Dei. Scire autem [554] debet omnis sapiens ascensor, non sic esse gradus hujus ascensionis, quomodo gradus scalæ, ut singuli affectus isti suis tantum temporibus, et non alio tempore sint necessarii. Habet quippe unusquisque affectus in ascensus ordine tempus et locum suum, quo cooperantibus aliis affectibus suas valeat partes sollicitius exsequi ; sed omnes tamen sibi concurrunt et cooperantur, et præveniunt, et sequuntur ; et sæpe fiunt primi novissimi, et novissimi primi.